

Liturgijske slike prezbiterske službe. Teološki naglasci iz liturgije ređenja

ANTE CRNČEVIĆ*

UDK 264-02:262.16
Izvorni znanstveni rad
Priljeno:
17. rujna 2010.

Sažetak: Na temelju odabranih odlomaka iz euhologije prezbiterskog ređenja te na tragu mistagoškoga čitanja pojedinih obrednih elemenata autor nastoji ponuditi liturgijsko razumijevanje prezbiterske službe i duhovnosti. Hermeneutskim pristupom izvornomu euhološkom kontekstu pojmova dignitas i spiritum sanctitas pokazuje se da se prezbiterska služba ima uvijek razumijevati iz prezbiterova služiteljskoga odnosa prema Božjemu narodu i prema biskupskoj službi. Osobito je vrijedno uočiti pokušaj analiziranja govora o svećeničkom dostojanstvu s polazištem u iskonskom »božanskom dostojanstvu« koje je po djelu stvaranja čovjeku darovano, a po Kristovu djelu otkupljenja iznova obnovljeno. Prezbyter je služitelj toga dostojanstva, s poslanjem nastavljanja vršenja službe Kristova svećeništva, tj. privođenja ljudi »dostojanstvu« koje je u Kristu svima darovano. Iz toga dostojanstva i poslanja iščitava se i vlastitost svećeničke duhovnosti koja izvorište ima upravo u prezbiterskom služenju. Naravno svećeničkoga služenja, koje se definira u euhologiji, liturgija objavljuje kroz obredne slike početnoga dijaloga, prostracije i polaganja ruku te kroz obredne čine pomazanja i odijevanja.

Cljučne riječi: prezbyter, liturgija ređenja, dostojanstvo, svećenička duhovnost, dignitas, ordo, eksplikativni obredi.

Ne udaljavajući se od naslova ovoga izlaganja i promišljanja o svećeništvu na teološkoj matrici liturgije ređenja potrebno je na samomu početku pitati se na koji je način danas moguće govoriti o svećeništvu iz liturgijske perspektive, a pritom ne upasti u već toliko puta izrečena i pre-rečena razmišljanja o svećeničkoj posvetiteljskoj službi. Nadalje, ne vode li liturgijske teme o svećeništvu u stereotipnost, priječeći aktualnost govora o suvremenim eklezi-

* Izv. prof. dr. sc. Ante Crnčević, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlačka 38, p.p. 432, 10001 Zagreb, Hrvatska, ante.crncevic@zg.t-com.hr

jalnim i pastoralnim paradigama koje svećenika određuju na nov način, dajući mu sa svakom društvenom i kulturalnom promjenom nove zadaće i novi okvir za redefiniranje identiteta?

Unatoč ovakvim pitanjima, liturgija i dalje ostaje izazov promišljanju o Crkvi, o njezinu identitetu i poslanju, pa tako i o svećeništvu. Štoviše, čini se da je, nakon četiri desetljeća, liturgija posljednjih godina postala temom koja iznova zaokuplja teološku misao. Pitanje liturgije danas se iznova pokazuje kao ono kroz koje se reflektira misao o Crkvi, o započetomu putu obnove, o identitetu kršćanskih zajednica, te se upravo kroz liturgiju nastoje razrješavati mnoge eklezijalne i teološke teme, nerijetko i do granica doktrinarnih i drugih razračunavanja. Nepotrebno je isticati da liturgija prestaje biti liturgijom kad biva upregnuta u ciljeve teološkoga suprotstavljanja ili isključivanja. Ona se razumijeva kad ju se gleda u njezinoj temeljujućoj i konstitutivnoj zadaći u oblikovanju vjere i života u Crkvi.

Unatoč iskustvima, kroz koja danas prolazi govor o liturgiji, opredijelio sam se za »liturgijsko polazište« govora o svećeništvu. Premda bi bilo izazovnije, pa možda i pred dijelom ovoga auditorija zahvalnije, polemizirati nad današnjim narušenim odnosom između svećeničke i liturgijske duhovnosti te odnosom svećenika prema liturgiji, terminus a quo ne će biti naša današnja liturgijsko-pastoralna zbilja, nego liturgija ređenja i odnos liturgije prema svećeništvu. Liturgijska duhovnost ne proizlazi iz našega njegovanja i razumijevanja liturgije, nego iz našega prepuštanja liturgiji da nas performira otajstvom što ga ona slavi i aktualizira. Paradoksalno je da se danas mnogi pozivaju na liturgiju te svojim idejama i svojim oblicima duhovnosti nastoje dati neki »liturgijski oblik«, a istovremeno negiraju liturgiji njezinu temeljnost vjere i njezinu konstitutivnu zadaću u životu Crkve. Ne čudi da se i na lik svećenika danas gleda kao na onoga koji skrbi za sakramentalni, duhovni i liturgijski život Crkve, a istovremeno se zaboravlja tema liturgijske oblikovanosti svećeništva. Liturgija je i dalje upregnuta u raznorodne ciljeve i pastoralne projekte, pretvorena je u jednu od pastoralnih ponuda, ali pritom sama ostaje lišena promišljanja o njezinoj određujućoj zadaći u oblikovanju eklezijalnoga identiteta. Još nam uvijek pastoral i različiti oblici poslanja Crkve oblikuju liturgiju, umjesto da liturgija upućuje, usredištava i oblikuje sav život Crkve.

Upravo taj rascjep koji se dogodio između liturgije i svećeništva razlog su više da o svećeništvu pokušamo promišljati iz liturgije i to iz liturgije koja konstituira svećeničku službu, iz liturgije ređenja. Pritom ćemo se, u prvomu dijelu, osvrnuti na odabrane elemente iz posvetne molitve prezbiterškoga ređenja, a potom na neke obredne elemente i obredne geste.

1. Prezbiterско dostojanstvo i »spiritum sanctitatis«

Povijesni razvoj liturgije ređenja prezbitera na Zapadu – oblikovane kroz razne obredne matrice: rimsku, galikansku i rimsko-germansku – čuva i u središte stav-

lja prezbitеров odnos. Prema liturgiji ređenja, identitet prezbitera i njegov duhovni profil uvijek su čitani iz matrice odnosa, ponajprije iz odnosa prema biskupskoj službi kojoj se povjeravaju kao suradnici te, potom, iz odnosa prema Božjemu narodu kojemu su poslani. Pritom valja ne izgubiti iz vida da su i biskupska služba i Božji narod utemeljeni u Kristu. Stoga i njihovi odnosi u Crkvi imaju isti temelj. Prezbiterska duhovnost ne izranja iz njegove vlastite osobnosti ili iz vlastitih duhovnih naklonosti, nego iz »eklezijalnih odnosa« koji oblikuju bit svećeničkoga poslanja i svećeničke službe.¹

U tomu kontekstu i značenju ima se razumijevati i pojedine izričaje i sintagme iz posvetne molitve ređenja, nastale u VI. stoljeću i sačuvane i Sacramentarium Veronense². Premda je jasno da ta molitva, koju liturgija ređenja prezbitera, uz manje izmjene, čuva sve do danas, nosi pečat vremena koje joj prethodi iz kojega je izrasla – tj. konstantinovskoga utjecaja na oblikovanje crkvenih služba – ipak je potrebno imati u vidu onaj bliži, eklezijalni i liturgijski kontekst koji je znatno ranije, osobito u trećemu stoljeću, oblikovao sliku prezbitera. Posvetna molitva iz liturgije ređenja u liturgijskoj se teologiji poima kao sržni tekst za teologiju prezbitera, na sličan način kao što euharistijska molitva čuva jezgru euharistijske teologije. Teološka »konstanta« prezbiterske službe, vjerno čuvana u liturgiji Crkve, u mnogim se teološkim rasprava danas zaboravlja pa se o svećeništvu govori iz promjenjive društvene ili pastoralne perspektive koja je počesto samo »trendovska« te ne čuva nužno potrebnu teološku »konstantu«. Tako teološkom govoru izmiču neki važni naglasci.

¹ »Depositum eucharisticum« liturgije ređenja prema Sacramentarium Veronense, u kojemu su zabilježene molitve ređenja biskupa, prezbitera i dakona, naznačuje međusobnu upućenost Božjega naroda prema njegovim pastirima i služiteljima: *grex* upućuje na *pastor*, *populus* upućuje na *dux*, *plebs* na *ordo*, *familia* na *pater* ili na *fratres*, *dominus* na *servus*, *magister* na *discipulus*. Ta bipolarnost ne govori o podijeljenosti Božjega naroda nego o zajedništvu koje se po raznolikosti služba i staleža trajno produbljuje i obogaćuje. Usp. A. M. TRIACCA, La terminologia ministeriale del Sacramentario Veronese, u: S. FELICI [ur.], *Sacerdozio battesimale e formazione teologica nella catechesi e nella testimonianza di vita dei Padri*, LAS, Roma, 1992., str. 203.-204.

² L. C. MOHLBERG (ur.), *Sacramentarium Veronense (Cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV [80])*, Herder, Roma, 1994., br. 954 (str. 121.-122). Teološke rasprave i komentare molitvenoga obrasca *Consecratio presbyteri*, u njegovim povijesnim varijantama, nude: D. FISSING, Ordination und Amt des Presbyters. Zur Interpretation des römischen Priesterweihegebetes, u: *Zeitschrift für katholische Theologie* 98 (1976.), str. 35.-51.; G. FERRARO, *Le preghiere di ordinazione al Diaconato, al Presbiterato e all'Episcopato*, Ed. Dehoniane, Napoli, 1977., str. 83.-147.; B. BOTTE, *L'Ordre d'après les prières d'ordination, Etudes sur le sacrement de l'ordre* (Lex orandi, 22), Paris, 1957., str. 13.-41.; P.-M. GY, La Théologie des prières anciennes pour l'ordination des évêques et des prêtres, u: *Revue de sciences philosophiques et théologiques* 68 (1974.), str. 599.-617.; A. CHUPUNGO, *Servitori di Cristo nella Chiesa. Vescovi, presbiteri, diaconi, laici*, Ed. Piemme, Casale Monferrato, 1986., (za molitvu ređenja prezbitera usp. str. 46.-49.). P. JOUNEL, La nouvelle édition typique du Rituel des ordinations, u: *La Maison-Dieu* 186 (1991.), str. 7.-22. Vidi također: P.-M. GY, La liturgie des ordinations en langue française et le fonctionnement de la 'lex orandi', u: *La Maison-Dieu* 209 (1997.), str. 107.-120.; E. CATTANEO, *Il sacramento dell'Ordine a partire dalle fonti*, Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 2004.; C. GIRAUDO, Il presbitero: pastore, sacerdote e 'doctor fidei' nella preghiera di ordinazione del Sacramentario Veronese, u: *Rivista liturgica* 97 (2010.), str. 37.-66.

U molitvi ređenja susrećemo pojmove dignitas i ordo kao odrednice koje ocrtavaju 'sliku' svećenika. U današnjoj sveopćoj zahvaćenosti prezbitera novonametnutim paradigmatama duhovnosti i služenja u »izlasku« iz stoljetnih struktura i u »otvorenosti svijetu«, olako se – počesto bez kristovskih i novozavjetnih prerogativa – zazire od govora o prezbiterском identitetu kroz pojmove dignitas i ordo. Pomišlja se da oni odišu mentalitetom koji je stran Crkvi i evanđeoskom poslanju. No, upravo oni, čitani u kršćanskom značenju i liturgijskom kontekstu, mogu dati objektivnost i jasnu formu svećeničkom služenju i poslanju.

Pojmovi honor, dignitas, ordo i gradus, kojima Sacramentarium Veronense govori o svećeničkom staležu, posuđeni su iz rimskoga socio-političkoga kruga gdje su bili pridijevani nositeljima javnih služba. Oni su plod nužnoga procesa inkulturacije u vrijeme kad je Crkva među Rimljanima postala »rimskom«³. Preuzimanjem rimskoga pravnoga pojmovlja Crkva nije preuzela strukture i značenja koje su ti pojmovi imali u strukturi rimskoga društva. Ti pojmovi nisu ni jednostavno »spiritualizirani«, nego su poslužili da bi se preko njih pokazala kršćanska novost koju je Crkva željela utjeloviti u društveni sustav čije je mnoge članove već odavna kristijanizirala.⁴ Činjenica da su pojedini pojmovi, vlastiti rimskom društvenom uređenju, integrirani u liturgijske molitvene obrasce, pa i u njihovu pisanu formu koju čuvaju najstariji libelli, pokazuje hrabrost inkulturacijskoga procesa kojim je Crkva kanila preobraziti društvo i hijerarhijske razlike među društvenim slojevima, a ne se jednostavno »utopiti« u naklone joj strukture društva. Ako su nositelji crkvenih služba nazvani naslovima koji su do tada bili primjenjivani na dostojnike iz rimske imperatorske hijerarhije, to ne znači da se crkvene službenike samo zato može i »definirati« kroz te pojmove u njihovu »rimskom« značenju.⁵ Bila bi to samo kulturalna asimilacija protiv koje je Crkva u ono doba jasno uzdizala svoju riječ. Crkva je, naprotiv, htjela inkulturacijskom kriteriologijom unijeti kristovske odnose u društvo u kojemu je živjela i za koje je počela preuzimati brigu i odgovornost u vremenu političke nemoći i propasti Zapadnoga Rimskoga Carstva. Zato

³ Usp. P. GIGLIONI, *Inculturazione. Teoria e prassi*, Ed. vaticana, Città del Vaticano, 1999.

⁴ Prestroga bi bila svaka jednoznačna tvrdnja o interkulturalnim odnosima kršćanstva i rimske tradicije u konstantinovsko i postkonstantinovsko doba. Niti se Crkva jednostavno utopila u rimsku strukturu i u povlastice koje je donijela sa sobom sloboda udijeljena kršćanstvu, niti je Crkva u svemu uspjela kristijanizirati rimsko društvo i njegovo uređenje. Zato se čini prejednostavnom i površnom tvrdnja P. Giglioni da je Crkva, u svjetlu novozavjetne teologije, samo »spiritualizirala« pojmove *dignitas*, *ordo* i *honor*, primjenjujući ih na nositelje prezbiterске službe, P. GIGLIONI, *Inculturazione. Teoria e prassi*. Riječ je, naime, o znatno korjenitijoj *promjeni značenja* nego što se bi to bila »spiritualizacija pojmovlja«.

⁵ Zaključak o asimilaciji nositelja crkvenih služba s povlasticama rimskim dostojnika nerijetko se sugerira u razmišljanjima o povijesnom razvoju prezbiterске službe. Tako npr.: A. J. CHUPUNGO, *Storia della liturgia nei primi quattro secoli* u: A. J. CHUPUNGO (ur.), *Scientia liturgica, I. Introduzione alla liturgia*, Piemme, Casale Monferrato, 1998., str. 124.-125.; D. POWER, *Ministers of Christ and His Church*, London, 1969.

spomenute pojmove valja čitati u svjetlu Kristova otajstva te, posljedično, i definirati u tomu istom kristološkom i eklezijalnom kodu, dakle na isti način na koje se interpretira i drugo pojmovlje preuzeto iz rimskoga društva.⁶

1. Za kandidate se moli presbyterii dignitatem (dostojanstvo prezbitera). Dignitas o kojoj govori liturgija ređenja nije dignitas po matrici društvenoga statusa, nego dignitas u svjetlu stvaranja i Božjega nauma spasenja. Može se s pravom govoriti da je liturgija ređenja izrazom dignitas prezbiterii bila protest protiv ondašnjeg imperatorskoga razumijevanja dostojanstva i društvenoga statusa.⁷ U molitvi se na samom početku ističe da je Bog začetnik (auctor) ljudskoga dostojanstva.⁸ To je ista dignitas o kojoj se u istomu Sacramentarium Veronense govori pri slavljenju otajstva Kristova utjelovljenja. U slavlju Kristova utjelovljenja Crkva pred Bogom ispovijeda vjeru: »Deus, qui humanae substantiae dignitatem et mirabiliter condidisti et mirabilis reformasti.«⁹ Bog je, dakle, tvorac i obnovitelj ljudskoga dostojanstva, koje se ljudima daruje po Kristu. Liturgija ređenja ne govori o nekoj drugoj dignitas, nego o toj istoj, od Boga darovanoj, koja kandidata po ređenju na novi način stavlja u kristovski služiteljski odnos, u ordo, kako bi Crkva mogla biti »dostojnim« Božjim narodom. Prezbyter prihvaća poslanje da bude promotorom i graditeljem toga dostojanstva u Božjemu narodu. Prezbyter zapravo nastavlja Kristovu »svećeničku službu« obnove dostojanstva svega Božjega naroda.

Na tom tragu valja razumjeti paralelizam prve rečenice iz današnje molitve ređenja prezbitera: »Adesto, Domine, sancte Pater, omnipotens aeterne Deus, humane dignitatis auctor et distributor omnium gratiarum.« Zanimljivo je da su uz svećeničku službu tijesno vežu pojmovi dignitas i gratia. Znademo li da se ispod riječi gratia krije novozavjetni pojam charisma, a koji se osim riječju gratia prevodi i pojmovima donum, donatio i munus, razumjet ćemo da i svećeničku službu treba razumjeti kao posebnu »karizmu«, dar koji se na vidljiv način očituje u životu kršćanske zajednice.¹⁰ Papa Leon Veliki (+461), čija misao pripada istom krugu u kojemu su

⁶ Spomenute izraze valja prihvatiti na jednak način kao što pojam *sacramentum* razumijevamo u svjetlu novozavjetnoga *mysterion*.

⁷ Pojedini autori olako molitvu ređenja prezbitera iz *Sacramentarium Veronense* interpretiraju u svjetlu konstantinovskoga pečata koji je dao Crkvi. Kao primjer takvoga čitanja navodimo djelo: A. CHUPUN-GCO, *Servitori di Cristo nella Chiesa. Vescovi, presbiteri, diaconi, laici*, Ed. Piemme, Casale Monferrato, 1986. (za molitvu ređenja prezbitera usp. str. 46.-49.)

⁸ »... Deus, humanae dignitatis auctor...«

⁹ Ver 1239: »Deus, qui in humanae substantiae dignitate et mirabiliter condidisti et mirabilis reformasti: da, quaesumus, nobis Iesu Christi filii tui [eius:] divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps.« Rimski misal (1970. i 2002.) preuzima i jezično preformulira tu molitvu u: »Deus qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti et mirabilis reformasti: da nobis per hujus aquae et vini mysterium ejus divinitatis esse consortes qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps. Per.«

¹⁰ Usp. A. G. MACÍAS, *El modelo de presbítero según la actual »prex ordinationis presbyterorum«*, Toledo, 1995., str. 95.-96.

nastale i molitve Veronskoga sakramentara, govoreći o raznolikim stupnjevima Božjega naroda naglašava: »U jedinstvu se vjere i krštenja nalazi naše nerazdvojivo zajedništvo (*indiscreta societas*) i opće dostojanstvo (*generalis dignitas*).«¹¹ Na prvu obljetnicu svoga izabranja u službu rimskoga biskupa (29. IX. 441.), on govori o »božanskom dostojanstvu« koje taj dan spomena čini časnim te priznaje da je to isto dostojanstvo uzdiglo njegovu neznatnost »do najvišega stupnja«. ¹² Prezbiterstvo (i biskupsko) dostojanstvo valja, dakle, razumijevati u duhu obnovljenoga dostojanstva koje je po Kristu obnovilo svakoga čovjeka, te u svjetlu »darova« kojim Bog nastavlja svoju spasenjsku brigu u Crkvi. To postaje još jasnijim zamijeti li se da epikletski dio molitve ređenja prezbitera veže pojmove *famulus* i *dignitas*.¹³ Prezbiterstvo dostojanstvo ne uzdiže slugu u gospodara, nego ga i dalje čini slugom (*famulus*, *minister*) u Kristovoj Crkvi. Naslovi koje molitva ređenja pripisuje svećeniku jesu: *minister*, *adiutor*, *famulus*, *cooperator ordinis nostri* (*episcopalis*), *dispensator mysteriorum tuorum* (*Dei*). Iz toga konteksta prezbiterstvo dostojanstvo jest dostojanstvo služenja Kristovu svećeništvu.

Uvidom u širi euhološki rječnik Veronskoga sakramentara dade se zaključiti da onodobna liturgijska uporaba pojma *dignitas* ne polazi od dostojanstva koje je plod časti (*honor*), nego koje ima izvor u Bogu. Dostatno je izdvojiti samo pridjeve koji određuju kršćansku *dignitas*: *sacra*, *apostolica*, *spiritalis*, *primordia*, *gloriosa*. Ti navodi pokazuju da i govor o *dignitas presbyterii* ne može biti promatrana izvan »božanskoga dostojanstva« koje je po Kristu udijeljeno svakom kršteniku, a koje pojedince, dajući im posebne službe u zajednici vjernika, uzdiže na viši stupanj služenja.

U svim krizama koje danas pogađaju Crkvu i sliku svećenika, čini se da se sami ne usuđujemo govoriti o *dignitas*. Taj strah dolazi iz krivoga izjednačavanja *dignitas* s *honor*. Izjednačavanje dostojanstva, koje dolazi iznutra po nutarnjemu daru i pozivu (*dignitas*), s čašću koja dolazi od drugih, izvana (*honor*), odvelo je misao o svećeništvu u potrebu za nejasnom i lažnom poniznošću koja zazire od svega što prezbitera razlikuje od puka. Tako je stvorena nova paradigma svećenika koji bi trebao biti blizak puku, 'suvremen', otvoren i pristupačan, ali se ubrzo pokazalo da takva paradigma svećenika nije kadra očitovati *ordo*, »nutarnji red« koji zajednicu vodi prema drukčijoj i potpuno drugoj zbilji. Crkva je pozvana utjelovljivati tu drugost, a svećenička *dignitas* nije ništa drugo doli briga da život bude objava te drugosti i drukčijosti. Gubitak auktoriteta i važnosti svećenika u Crkvi danas ne može se definirati kroz gubitak onoga što je *honor*, nego kroz zaborav i zanemarivanje onoga što je *dignitas*, a što iznutra određuje prezbitera i njegovu službu u Crkvi.

¹¹ S. LEON MAGNUS, *Sermones*, CCL 138, Turnholt, 1973. Hrvatski prijevod: LEON VELIKI, *Govori*, 4,1, (prijevod i uvod: M. Mandac), Služba Božja, Makarska, 1993., str. 204.

¹² LEON VELIKI, *Govori*, 2,1

¹³ Pontificale Romanum, De ordinatione, 131: »Da, quaesumus, omnipotens Pater, in hos famulos tuos presbyterii dignitatem...«

Na liturgijski govor o prezbiterskome dostojanstvu nadovezuje se rečenica u kojoj se za ređenike moli *spiritum sanctitatis*. Interpretacije koje molitvu ređenja čvrsto vežu uz društveni kontekst Crkve u V. i VI. stoljeću, kao da zaobilaze ovu rečenicu koja se tijesno naslanja na govor o prezbiterskom dostojanstvu. Jedno od važnih pitanja koja se nameću današnjemu oblikovanju slike svećenika jest potreba naglašavanja duhovnosti koja je vlastita prezbiterskoj službi. Liturgija ređenja poziva na otkrivanje vlastite svećeničke duhovnosti. Odbacivanjem govora o prezbiterskoj dignitas, olako se zaboravlja da svećenik put svetosti treba tražiti u vlastitoj službi i poslanju.

Svjedoci smo danas duhovnoga traganja svećenikâ koji iskustvo i put duhovnosti traže u raznim zajednicama, pokretima, skupinama ili školama duhovnosti, u odvojenosti od prezbiterske službe i poslanja. Stoga se događa da misao o »obnovi svećeništva« zahvati svećenikovu osobu, njegov osobni život, ali ne i njegovu službu. Nije rijetka pojava da svećenička služba »trpi« svećenikovu duhovnost, nakamljenu izvana, umjesto da sama služba bude mjesto i okvir vlastite prezbiterske duhovnosti. Posljedično se može zaključiti sljedeće, vraćajući misao unatrag: ako svećenička služba nije dostatan i snažan izvor duhovnosti, to je pokazatelj da se svećeništvo ne razumijeva i ne živi u svjetlu izvorne kristovske slike služenja, nego iz društvenih paradigmi službe. Zato su neki duboko duhovni svećenici duboko razočarani svojom službom. No, kad služba postane mjestom oblikovanja duhovnosti, tada dolazi do stapanja osobnoga duhovnoga života s prezbiterskim služenjem, što liturgijska tradicija predivno naziva pojmom *consummatio*. Združenost duhovnoga života sa služiteljskim vršenjem službe usmjerava svećenikov život na put koji vodi prema Kristovoj riječi »*Consummatum est*«.

2. Druga misao koju želim istaknuti vezana je uz pojam *ordo*. Ono što molitva prezbiterskoga ređenja naziva pojmom *ordo* jest udioništvo u biskupskoj pastirskoj brizi za Crkvu. Prezbiteri su *cooperatores ordinis*, suradnici reda kojega su biskupi prvi nositelji. Prezbiteri u tom istom redu nose *secundi meriti munus*, službu drugoga reda. Stupnjevitost službi unutar istoga *ordo* u prvi plan stavlja jedinstvo poslanja i zadaću svjedočenja zajedništva poslanih, biskupa i prezbitera. Nakon anamnetičkoga dijela molitve – u kojemu se kao *typos* ističu Mojsijeva i Aronova služba te služba apostolâ – u epikletskomu dijelu molitve biskup zareditelj moli za prezbitere koji će biti: *adiutores* (pomoćnici u vršenju apostolskoga svećeništva); *cooperatores ordinis nostri* (suradnici našega reda); *nobiscum dispensatores fideles mysteriorum* (s nama vjerni djelitelji otajstava), *nobis iuncti* (s nama sjedinjeni). Zajedništvo prezbiterske i biskupske službe, premda u sebi različite, ujedinjuju se u istomu poslanju. Upravo zajedništvo u različitosti službâ može očitovati *ordo*. *Ordo* je ondje gdje je različitost koja ima isti izvor i isti cilj. (*Ordo*, naime, dolazi od *orior* ili *ordior*, što znači izvirati, započinjati.) *Ordo* nije izvanjsko uređenje, niti status, nego tijek iz istoga izvora i k istomu uviru.

Zato nas liturgijska misao o vlastitosti svećeničkoga reda vraća na početak molitve. Konačni cilj (ili uvir) zajedništva prezbiterske i biskupske službe unutar istoga poslanja jest: da svi narodi, sabrani u Kristu, postanu jednim Božjim narodom i potpuno se ostvare u njegovu Kraljevstvu. U enkomiju molitvenoga »incipit«, Boga se naziva začetnikom ljudskoga dostojanstva (*humanae dignitatis auctor*), a zadnji molitveni zaziv, prema kojemu vodi cijela molitva, jest: da se sav ljudski rod ostvari u Božjemu kraljevstvu (*in regno tuo consummandum*). Zaključuje se tako da je summa prezbiterske službe i dostojanstva – doprinijeti potpunoj uspostavi Božjega kraljevstva. Bit prezbiterskoga dostojanstva čita se iz poslanja koje iziskuje potpunu »konzumaciju« u svrhu Božjega kraljevstva. Vrijedno je, dakle, uočiti da se cjelokupna prezbiterska služba usmjerava k rastu i oblikovanju »svećeničkoga naroda«. *Populus sacerdotalis* je cilj prezbiterske službe, koja zahtijeva potpunu »konzumaciju«, u svjetlu Kristova služenja.

2. Prezbitersko služenje Božjemu narodu

Netom spomenuta misao o upućenosti prezbiterske službe prema rastu svega svećeničkoga naroda uvelike je važna za govor o današnjoj prezbiterskoj duhovnosti. Prezbitersko dostojanstvo i »duh svetosti« koje Bog u njima obnavlja, nalaže im zadaću da svojim vlastitim životom budu »poticaj ćudorendoga ponašanja« (*cen-sura morum*). Ta slaba i neizazovna slika ima svoju snagu razumije li se na ispravan način izvorna sintagma iz posvetne molitve: »*cen-suram morum*«. Prezbiteri su pozvani svojim životom biti »cenzori« ćudorednoga ponašanja Božjega naroda. Svjesno izdvajam i rabim tu riječ jer ona, premda opterećena krivim prizvucima srednjovjekovnoga latiniteta, nosi snagu poziva na prezbitersku dosljednost u dostojanstvu koje mu je udijeljeno. U antičko su doba »cenzori« bili viši rimski magistrati koji su u svrhu općega dobra imali zadaću pratiti legalnost nečijega bogatstva, određivati ekonomski »*cen-zus*« te bdjeti nad prikladnim moralnim ponašanjem građana, pazeći da netko nečastan ne bi vršio neku javnu službu. Za razliku od rimskih cenzora, koji su svoju službu vršili sudskim pravorijekom, prezbiteri su svoju službu pozvani vršiti primjerom vlastitoga života – *exemplo suae conversationis*. Njihov život jest *cen-sura morum*, mjera i norma življenja, *cen-sus* onoga što kršćanina određuje kršćaninom. Prezbyter ne poziva i ne proziva tek svojim propovijedanjem, sudom, nego najprije primjerom života.

Nakon te pretpostavke, koja iziskuje preobrazbu života, molitva ređenja govori o oblicima prezbiterskoga služenja Božjemu narodu: kroz propovijedanje evanđelja, slavljenje Kristovih otajstava te kroz molitvu za povjereni im narod.

Ostavljajući sada specifičnosti svakoga od tih oblika vršenja prezbiterske službe, korisno je vidjeti kako liturgija, u svim svojim slavljinama, a osobito u slavlju euharistije, nastoji čuvati specifični služiteljski odnos prezbitera prema svećeničkomu

Božjem narodu. Sav taj odnos izriče se komplementarnošću dvaju prijedloga: cum i per, s narodom i za narod.

Na početku euharistijskoga slavlja svećenik s narodom ispovijeda grijehe, ujedinjen s narodom u priznanju grješnosti, ali i za zajednicu moli oprostjenje: »Smilovao nam se svemogući Bog...« Zajedno s narodom sluša navještaj Božje riječi, a potom za narod razloma tu istu Riječ. Zajedno s narodom ispovijeda vjeru riječima Vjerujem u jednoga Boga, a na drugomu mjestu opet nosi službu onoga koji pita zajednicu »Vjerujete li u Boga, Oca svemogućega?«.

Liturgijski cum i per objavljuju prezbitеровu upućenost k narodu, ali i služiteljsku vlastitost u zajednici vjernika. Pravi odnos između cum i per, s ciljem da cijela zajednica u liturgiji otkrije svoje svećeničko dostojanstvo, ocrta vlastitost prezbiterske predsjedateljske službe. Zato je liturgija najdelikatnije mjesto zajedništva prezbitera s narodom. No, liturgija može postati i mjestom duboke razdijeljenosti prezbitera od zajednice vjernika. Nova razdijeljenost nije međutim u svećeničkom privajanju liturgije za sebe (»slavlje coram populo«). Takva je razdijeljenost bila vlastita stoljećima koja su iza nas. Danas se zamjećuje novi oblik razdijeljenosti, a moguće ga je dekodirati kao zaborav ili zanemarivanje vlastitosti predsjedanja te u nedostatnom vrjednovanju drugih liturgijskih služba, pri čemu liturgija prestaje biti ordo, a time biva zastrta njezina unutarnja ljepota i iskustvenost Božjega spašenjskog reda.

3. Govor odabranih obrednih elemenata

Nakon misli koje proistječu iz liturgijske euhologije, korisno je zamijetiti i govor neverbalnih obrednih čina liturgije ređenja. Naslanjajući se na razmišljanje liturgičara Ivice Žižića¹⁴, izdvajam četiri geste: gestu izgovaranja imena kao 'nadverbalni' čin; gestu polaganja ruku, čin prostracije te, na koncu, eksplikativne geste odijevanja i pomazanja.

Ta četiri čina očituju četiri »okvira« za oblikovanje liturgijske slike prezbitera i njegove službe.

1. Prvi je okvir »biti pozvan«. Čin izgovaranja imena i kandidatov odaziv pokazuju da prezbiterat nije pitanje osobnoga izbora, nego poziva od Drugoga k drugima, od Boga k zajednici vjernika. Stoga je i samo mjesto koje kandidati zauzimaju u uvodnom činu ređenja – između biskupa i zajednice – znakovito ne samo jer ukazuje na njihovo 'prijelazno' stanje, nego i jer pokazuje njihovu izručenost Kristu i Crkvi. Liturgija ređenja posvješćuje da je pozvanost trajna odrednica prezbiterske službe, a ne jednom dogotovljeni čin koji bi bio konzumiran prvim odazivom i činom ređenja.

¹⁴ I. ŽIŽIĆ, Slike svećeništva u obredu ređenja prezbitera, u: *Živo vrelo* 26 (2009.) 5, str. 2.-6.

2. Drugi je okvir »biti izložen«. Čin prostracije pred oltarom izriče prezbiterovu izručenost, koja je dopunjena šutnjom kandidata te molitvom okupljene zajednice po zazivu nebeske Crkve (litanijska molitva). Obredna dramatika prostracije izriče kandidatovu izručenost i kenotičnu predanost preko koje biva darovan, a potom i »uzdignut«. Upravo jer se ta predanost ne da izreći riječju, ona se izriče tijelom ređenika, očitujući životnost i bezrezervnost izručenosti službi.
3. Treći okvir je »biti darovan«, označen po gesti polaganja ruku. Liturgijska tradicija smješta polaganje ruku u okrilje šutnje, ucjepljujući ga tako u duhovsku dinamiku preobrazbe po silasku Duha Svetoga. Polaganje ruku nije »predodžba« ili *expressio* tog dara, nego jest sami dar. Ono je gestualna epikleza. Stoga, ređenje po polaganju ruku biva prepoznato kao 'duhovski događaj' preobrazbe, koja se očituje u novosti odnosâ. Kao što je duhovska preobrazba apostola na dan Pedesetnice značila njihov novi odnos prema svijetu, tako i preobrazba ređenja govori o novom odnosu koji službu preobražava u radost poslanja i darivanja.
4. Na koncu, »eksplikativne« geste ređenja stvaraju okvir u značenju »biti objavljen«. Odijevanje liturgijskoga ruha ne očituje različitost dostojanstva nego ponajprije zaogrnutost u novi identitet služenja. Liturgijsko ruho zakriva tijelo ređenika razlikujući ga »od njega samoga« i objavljujući njegovu uronjenost u »ruho spasenja«. Pomazanje je ruku »izlaganje Duhu« koji ređenika preobražava za novost djelovanja, da bi svećeničko djelovanje bilo trajno očitovanje Duha u svijetu. Predaja plitice s kruhom i kaleža s vinom otkriva prezbiterov euharistijski identitet, pozivajući ga na euharistijsku formu življenja. I samo smještanje liturgije ređenja u okvir slavlja euharistije poziva ređenika na »euharistijsku dosljednost« života, u smislu darovanosti i izručenosti, u *communio* Božjega naroda.

Zaključne misli

Iščitavajući iz liturgije ređenja okvir za liturgijsku sliku prezbiterske službe lako je zamijetiti da je takvo čitanje prezbiterata ostalo zapretano i zatvoreno u liturgijsku obrednost koja za mnoge još uvijek nije postala istinskim teološkim mjestom i teološkim izvorom. Nasuprot ovakvom liturgijskom skiciranju slike prezbiterata teološka je misao zadnjih tridesetak godina tragala za slikom prezbiterata na nekim drugim kolosjecima. Moguće je naznačiti tri pristupa i ključa za razumijevanje svećeničke službe. Prvi je ekleziološki pristup koji svećenika promatra u njegovu poslanju i pastoralnoj službi u zajednici (E. Schillebeeckx); drugi, teološko-dogmatski pristup govori o svećeniku ponajprije u odnosu prema Kristu i njegovu 'svećeništvu' (G. Gozzelino, A. Favale, B. D. Dupuy, B. D. Marliangeas, S. Dianich, G. Greshake); treći pristup u središte stavlja duhovni 'profil' svećenika i njegovu duhovnost (ovaj je pristup najčešći, a time i najrazgranatiji u 'definiranju' svećeničkoga identiteta).

Mogli smo vidjeti da liturgija ređenja objedinjuje svu širinu pristupâ te da, unatoč svojoj drevnosti i ožiljcima povijesnih mijena, može biti i danas vrijednim i važnim ključem bistrenja prezbiterske slike u Crkvi.

Govor o svećeništvu danas počesto nosi tragove raznih povijesnih redukcionizama. Tako je govor o prezbiterskoj službi i poslanju reduciran na govor o svećeničkoj osobnosti, u introvertiranosti prema »biti svećenik«; govor o liturgiji sveden na govor o duhovnosti i pobožnosti, a govor o sakramentima na govor o obrednim činima. Takvi redukcionizmi doveli su do izvjesne sacerdotalizacije prezbiterala, pri čemu je nestala i vlastita prezbiterska duhovnost, pa se, umjesto prepoznavanja same svećeničke službe kao puta svetosti, pokušava provoditi nejasnu i nedorečenu spiritualizaciju svećeničkoga života. Redukcionizam prezbiterske duhovnosti na osobnu duhovnost čitljiv je i u toliko ponavljanoj paradigmi »Svećenik po srcu Isusovu«.

Liturgijska duhovnost, ocrtana samo dijelom u liturgiji ređenja, može biti putokaz kako prezbitersku službu, u izručenosti i darovanosti Kristovu djelu otkupljenja, prepoznati i prihvatiti kao vlastiti put svetosti ali, još prije, kao put očitovanja i rasta Božjega Kraljevstva u svemu njegovu narodu.

**LITURGICAL IMAGES OF THE PRESBYTERY.
THEOLOGICAL EMPHASES FROM THE
LITURGY OF ORDINATION**

Ante Crnčević*

Summary

The author attempts to offer liturgical comprehension of the presbytery and spirituality on the basis of the selected paragraphs from the euchology of priestly ordination and in accordance with the mystagogical reading of certain ritual elements. Hermeneutic approach to authentic euchological context of the words »dignitas« and »spiritum sanctitas« points to a comprehension of the presbytery as being always in serving relation to the people of God and to episcopal service. It is of great value to notice the attempt at analysing the speech about the priest's dignity, taking as the starting point the primeval »divine dignity« given to man by the act of creation and renewed by the Christ's act of redemption. The priest is a servant of that dignity, with a mission to continue the priesthood of Christ, ie bring people to dignity that is in Christ given to all. It is from that dignity and mission that one can read the distinctiveness of priestly spirituality that originated precisely from the priestly ministry. The nature of the priestly ministry, which is defined in euchology, liturgy reveals through ritual images of the initial dialogue, prostration and laying on of hands and through the ceremony of anointing and dressing.

Key words: priest, the liturgy of ordination, dignity, priestly spirituality, dignitas, ordo, explicative ceremonies.

* Izv. prof. dr. sc. Ante Crnčević, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Vlaška 38, p.p. 432, 10001 Zagreb, Croatia, ante.crncevic@zg.t.com.hr